

KÖNYV DARÁLÁS, KÖNYVÉGETÉS, KÖNYVBETILTÁS

GOSZTONYI GERGELY – TAKÁCS DÁNIEL

Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐK:

DR. GOSZTONYI GERGELY

AZ ELTE MAGYAR ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNETI TANSZÉKÉNEK HABILITÁLT EGYETEMI DOCENSE

GOSZTONYI@AJK.ELTE.HU

TAKÁCS DÁNIEL

AZ ELTE ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR KÖNYVTÁRVEZETŐJE

DANIEL.TAKACS@AJK.ELTE.HU

2022. augusztus 1.

„A színes bőrűek nem szeretik a Kis Fekete Sambó-t. El kell égetni. A fehérek szemében szálla a Tamás bátya kunyhója. Azt is el kell égetni.”¹

A könyvek betiltása, megromlása, felgyújtása egyidős lehet azok megjelenésével: gondoljunk az alexandriai könyvtár pusztulására vagy Diocletianus 303. évi rendeletére, amely a keresztény szellemiségű könyvek elpusztítását irányozta elő.² A Bibliában is találunk erre vonatkozó részt: „A bűbájosok közül sokan könyveiket is elhozták, és mindenki szeme láttára elégették őket.”³ A feudális kor jellegzetes megoldása volt a könyvek máglyára vetése: Magyarországon 1525-ben történt az első bizonyítható könyvégetés Sopronban.⁴ Később a cenzúra eszközei finomodtak, ám a XX. század totalitárius diktatúrái újfent elővették a könyvek fizikai megsemmisítésének eszközét: a fasiszta – később háborús bűnösként kivégzett – Kolosváry-Borcsa Mihály könyvzúzó akciója vagy az Ideiglenes Nemzeti Kormány 530/1945. M. E. számú rendelete a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről ugyanebbe a kategóriába sorolható. Bár Magyarországon egyes politikusok – a fentebbi borzasztó történelmi emlékeket idéző – könyvek darálásával tiltakoztak az álláspontjuk szerint vállalhatatlan tartalom ellen, a könyvek fizikai megsemmisítése fősabály szerint tabuvá vált az utóbbi időben. Nem ez a helyzet a könyvek betiltásával, így érdemes megvizsgálni ennek erősödő

tendenciáit az Amerikai Egyesült Államokban, hiszen ez a szólásszabadság vonatkozásában lehet figyelemreméltó.

2022-ben indult el a Betiltott Könyvek Boltja,⁵ ahol **Ernest Hemingway-től** kezdve John Steinbeck-en át James Joyce-ig és a Harry Potterig vásárolhatunk. A honlap reakció a PEN America 2022 áprilisi jelentésére, miszerint az azt megelőző kilenc hónapos időtartamban 874 szerző 1145 könyvét tiltották be amerikai könyvtárakban és iskolákban.⁶ Ezen felül egyes államokban könyvtárosokat bírságnak meg olyan esetekben, amikor a politikai vezetés álláspontjával ellentétes tartalmakat adnak az olvasók kezébe.

A jelenség megértéséhez vissza kell ugrani pár évet: 1982-ben – nyolc másik könyvvel együtt – Kurt Vonnegut Az ötös számú vágóhíd című II. világháborús témájú szatirikus sci-fi-jét tiltották ki az amerikai iskolai könyvtárakból. Az ügy a Legfelsőbb Bíróságig jutott, ahol 5-4 arányban kimondták, hogy „a helyi iskolai tanácsok nem távolíthatnak el könyveket az iskolai könyvtárakból pusztán azért, mert nem tetszenek nekik a könyvekben foglalt eszmék, és az eltávolítással »meg akarják szabni, hogy mi legyen megfelelő a politikában, a nemzeti hovatartozásban, a vallásban vagy más véleménykérdésekben.«”⁷ Évtizedekig ez a döntés volt az irányadó, ám a XXI. században felerősödött liberális-konzervatív kultúrharc újabb kihívások elé állította a könyvtárosokat, a szülőket és az oktatási intézményeket.

E harc színterei jelenleg a hagyományosan konzervatív államok (az amerikai politikai terminológiában a 'Red States'), mint például Texas, Dél-Karolina, Kansas vagy Indiana. Az Amerikai Könyvtári Egyesület szerint jelentősen nőtt azon szülők száma, akik kérelmeztek könyvek eltávolítását az iskolai- és közkönyvtárakból, mert azok ártalmasak lehetnek a gyermekekre. Az első „áldozat” a Harry Potter és a Bölcsék Köve volt, amelyet azért kívántak eltávolíttatni, mivel szerintük a boszorkányságot népszerűsíti.⁸

2021-ben politikusok vették át a kezdeményezést: Texasban Matt Krause képviselő egy 850 tételből álló tiltólistát javasolt az állami iskoláknak, Greg Abbott kormányzó pedig fenyegető hangnemű levelet írt a Texasi Oktatási Hivatal vezetőjének, és kérte, hogy a törvény erejével lépjen fel olyan könyvtárosok és tanárok ellen, akik „pornográfiát és más obszcén tartalmat” megjelenítő könyveket adnak 18 évesnél fiatalabb diákjaiknak.⁹ 2022-ben Tennessee állam egyik megyei iskolájában Art Spiegelman Maus című, a II. világháborút rajzolt formában, antropomorfizált állatokkal bemutató világhírű, Pulitzer-díjas könyvét törölték a tantervből¹⁰ meztelenségre, öngyilkosság-ábrázolásra és istenkáromlásra is hivatkozva.¹¹ Arizona államban Jake Hoffman képviselő terjesztett be hasonló törvényjavaslatot.

A sort hosszan lehetne folytatni, de ahogy látható, a gyermekekért folyó küzdelem kicsiben, egyes iskolákban, de

nagyban, akár törvényjavaslatok formájában is folyik. Az alapkérdést két irányból érdemes megközelíteni: a szólás-szabadság és a cenzúra küzdelmének forrásvidékeiről, illetve a probléma számossága felől.

Előbbi kapcsán többen állítják, hogy a könyvek és ezen keresztül a világ sokféleségét bemutató tartalmak elzárása a felnövekvő generációk elől – amit bátran nevezhetünk cenzúrának¹² – korlátozhatja a fejlődésüket. Ráadásul a betiltott könyvek nagy része az amerikai történelem nehéz kérdéseire (rasszizmus, rabszolga-tartás) és a jelen kultúrharcaira (LMBTQ+, bevándorlás) reflektál, segítve e valóban bonyolult kérdések megértését. Emily Knox szerint a betiltással sérül a szólásszabadság, és

csupán a betiltó számára elfogadhatatlan vagy kellemetlen nézetek eltávolítására szolgál,¹³ így aztán a folyamatosan és hangosan kritizált cancel culture-t veszik át a republikánusok.

Utóbbi kapcsán ugyanakkor felmerül, hogy az USA-ban 98.775 általános iskola és 9.057 közkönyvtár van, így ezek az esetek sokak szerint elszigetelt rétegproblémák, amelyet pár felhevült szülő és a rájuk akaszkodó haszonleső politikusok generálnak.

Az eseményeknek ugyanakkor vannak pozitívnak tekinthető hozadéka is: a betiltás generálta érdeklődés a Maus-t az Amazon sikerlistájának élére repítette¹⁴; az eseményeken felhaborodott fiatalok Kutztown-ban meg-

alakították a Betiltott Könyvek Klubját (Banned Book Club), ahol a betiltott könyveket olvassák el, majd beszélnek át közösen;¹⁵ a texasi könyvtárosok #FReadom Fighters hashtaggel kommentelnek; és természetesen ott van még az 1982 óta évente megrendezett esemény, az olvasás szabadságát ünneplő Betiltott Könyvek Hete (Banned Book Week).

Ugyanakkor hiába olvashatóak a betiltott könyvek, azoknak, akik a cenzúra miatt nem férnek hozzájuk, igenis szűkebb lesz a világ. És bár az események még frissek, így hosszú távú következtetést levonni nem lehet, de történelmi tanulság, hogy a könyvek betiltása mindig csak rövid távon produkált megfelelő eredményeket, a modern korban végül mindig a szólásszabadság győzedelmeskedett.

Hivatkozások:

- BRADBURY, Ray: *Fahrenheit 451*. Budapest, 2003, Göncöl Kiadó, 55. p.
- BENEDEK Szabolcs: *Könyvtárak és könyvégetések. Fordulópont*, 2005, 7. évf., 28. sz., pp. 43–49.
- ApCsel 19.19
- SCHERMANN Egyed: *Adalékok az állami könyvcenzúra történetéhez Magyarországon Mária Terézia haláláig*. Budapest, 1928, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó Rt., 5. p.
- <http://bannedbookstore.co> (2022.07.22)
- <https://pen.org/banned-in-the-usa> (2022.07.22)
- Board of Education v. Pico ex rel. Pico*, 457 U.S. 853, 102 S. Ct. 2799, 73 L.Ed.2d 435 (1982)
- Ugyanez a gondolat Magyarországon is megjelent félhivatalosan: GÁL Péter: *Harry Potter-láz – kinek jó? Új Ember*. 2001, 57. évf., 2739. sz.

⁹ <https://gov.texas.gov/uploads/files/press/O-MorathMike202111090719.pdf> (2022.07.22)

¹⁰ A betiltást eredményező gyűlés teljes anyaga olvasható, az ellenző és támogató érvek szinte új blogbejegyzésért kiáltanak: https://core-docs.s3.amazonaws.com/documents/asset/uploaded_file/1818370/Called_Meeting_Minutes_1-10-22.pdf (2022.07.22)

¹¹ A tények kedvéért érdemes hozzátenni, hogy a könyv fontosságát a megszólalók többsége elismerte, ám a fenti érvek mentén helytelennek ítélték iskolában tanítani, másrészt viszont az istenkáromlás érvét az angol God damn! kifejezés miatt bárki vitatná, aki már beszélt élő amerikaival.

¹² GOSZTONYI Gergely: *Cenzúra Arisztoteléstől a Facebookig. A közösségi média tartalomszabályozási gyakorlatának komplexitása*. Budapest, 2022. Gondolat Kiadó, 29. p.

¹³ KNOX, Emily J. M.: *Book Banning in 21st-Century America*. Lanham, 2015, Rowman & Littlefield Publishers

¹⁴ MCGREEVY, Nora: *Banned by Tennessee School Board, 'Maus' Soars to the Top of Bestseller Charts. Smithsonian Magazine*, 2022. február 2.

¹⁵ PAGE, Sydney: *Upset by book bans, teen starts forbidden book club in small Pa. town. The Washington Post*, 2022. május 11.

Képek elérhetősége:

- oldal: https://www.reddit.com/r/facepalm/comments/u5tu10/the_truth_is_in_there_somewhere/ (2022. 07. 30.)
- oldal: *Read Banned Books: https://www.librarything.com/pic/217621* (2022. 07. 30.)